تصحیح اصلی‌ترین منبع حدیثی شیعه چگونه صورت پذیرفت؟

در اوایل سال جاری کنگره بین‌المللی مرحوم کلینی با پیام رهبر معظم انقلاب و حضور حدیث‌پژوهان در آستان حضرت عبدالعظیم حسنی برگزار و هم‌زمان طی آیینی، از تصحیح «الکافی» که به همت محققان دارالحدیث انجام گرفته است، رونمایی شد. گذشته از تجلیل بزرگانی چون آیة‌اللّه استادی و دیگران درباره این اثر، مقام معظم رهبری در پیام خود درباره این تصحیح آوردند: «به نظر این‌جانب، چاپ عرضه‌شده به مناسبت این کنگره، به خاطر تصحیح فنی بسیار خوب، مراجعه دقیق به نسخه‌های اصلی، ذکر گسترده نسخه بدل‌ها، جداکردن اسانید از متن روایات و مزایای دیگر، اثر برجسته و ارزشمندی است که با سلیقه به کار رفته در آن، ان‌شاءاللّه یادگاری ماندگار خواهد بود.» مرکز خبر حوزه در گفت‌وگویی مبسوط با عوامل تدوین این اثر، حجج اسلام آقایان درایتی مدیر گروه احیا و تصحیح متون دارالحدیث، حسینی تحقیق و تصحیح اسناد، احمدی جلفایی تنزیل هوامش، فاضل بخشایشی ترجمه و جمع‌آوری شروح، طباطبایی تخریج و مشابه‌یابی و حمیداوی تصحیح و تقویم نص روایات، به بحث پیرامون شخصیت والای مرحوم کلینی و نحوه تصحیح «الکافی» پرداخته است. متن کامل این گفت‌وگو در ذیل می‌آید:

نقش مرحوم کلینی را در احیای احادیث شیعه چگونه ارزیابی می‌کنید؟

حجة‌الاسلام درایتی: با بررسی منابع حدیثی شیعه و مقایسه کتب اربعه، به نقش ویژه مرحوم کلینی و کتاب شریف کافی پی می‌بریم؛ همان‌طور که می‌دانید، قبل از عصر مرحوم کلینی، چهارصد رساله حدیثی، معروف به اصول اربع‌مائه در اختیار محدثان و فقها با موضوعات پراکنده بوده است. بخش عمده‌ای از این اصول به جوامع اولیه حدیثی مانند جامع ابن ابی‌نصر بزنطی و کتاب‌های ابن ابی‌عمیر و حسین بن‌سعید راه یافت که بهره‌گیری از این جوامع، به صورتی منظم و سامان‌دهی شده، نخستین بار توسط مرحوم کلینی انجام پذیرفت.

ویژگی‌های کتاب کافی نسبت به سایر منابع حدیثی چیست؟

حجة‌الاسلام درایتی: اولین ویژگی این است که این مجموعه در نزدیک‌ترین زمان به عصر معصوم علیه‌السلام تالیف شده است، به طوری که طبق احتمال قوی، زمان تولد مرحوم کلینی تقریباً با اواخر عمر شریف امام عسکری علیه‌السلام همراه بود و مرحوم کلینی بخش مهمی از عمر خود را در بغداد سپری کرده و آن‌جا، محل زندگی نواب خاص امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف بوده است. ویژگی دوم، تنوع موضوع در کافی است؛ مجامع حدیثی، بیشتر گرایش فقهی دارند، ولی در کافی، غیر از موضوع فقه، ۸ عنوان کتاب را در اصول کافی آورده است که الزاماً موضوعات فقهی نیستند و در بخش روضه هم مجموعه متنوعی از موضوعات مختلف آمده است. ویژگی سوم این است که مرحوم کلینی سعی کرده سلسله سند را به صورت کامل بیاورد.

درباره صحت اسناد تمام احادیث کافی و آن جمله معروف «الکافی کاف لشیعتنا»، که منسوب به حضرت ولی‌عصر عجّل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف است، توضیح بفرمایید.

آقای علیرضا حسینی: این تعبیردر منابع موثق ثابت نشده است و انتساب این عبارت به وجود مقدس حضرت حجت عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف، ثابت نیست.

از نظر سند اشکال دارد؟

آقای حسینی: اصلاً ثابت نیست؛ یعنی این را هیچ منبع موثقی از منابع قدیمی نقل نکرده است.

درباره صحت اسناد کافی بفرمایید.

آقای حسینی: همان‌گونه که می‌دانید، بحث مهم، اعتبار یا عدم اعتبار روایات کافی است، نه صحت اسانید آن، زیرا بر اساس مبنای متاخرین، که از زمان مرحوم علامه حلی نمود پیدا کرد، نمی‌توان بسیاری از روایات کافی را از نظر سند صحیح دانست، ولی این منافاتی با این ندارد که ما بر اساس نگاه پیشینیان، که مرحوم کلینی نیز از آنان است، روایات کافی را معتبر و صحیح به معنای به کار گرفته‌شده نزد ایشان بدانیم، هم‌چنان که برخی از صاحب‌نظران معاصر باور دارند، ما نیز بر این باوریم که با بازخوانی دقیق میراث رجالی شیعه که عمدتاً، بلکه همه از آن پیشینیان است و با مفهوم‌شناسی دقیق واژه‌ها و عبارات توثیق راویان، می‌توان اعتبار روایات کافی، مگر در محدوده بسیار کمی را ثابت کرد. ضمن این‌که تعابیر مرحوم کلینی در مقدمه کافی به خوبی به ماندگاری کافی از دیدگاه آن‌مرحوم دلالت می‌کند.

برخی الحاق روضه به کافی را ناصواب می‌دانند، نظر شما چیست؟

حجة‌الاسلام احمدی: این مطلب، منبع موثقی ندارد و حتی انتساب آن به افرادی که این مطلب به آن‌ها نسبت داده شده است، قطعی نیست؛ مثلاً گفته‌اند: اولین کسی که به این نظریه قائل شده، مرحوم ملاخلیل قزوینی است و به یک‌سری از آثار ایشان ارجاع داده‌اند، منتها طبق بررسی‌هایی که صورت گرفته، اصل این انتساب مشکل دارد، چون در بزنگاه‌هایی که انتظار می‌رود ملاخلیل در صورت قائل بودن به این نظریه به آن پرداخته باشد، نه تنها چیزی نفرموده‌اند، بلکه مباحثی را می‌آورد که این‌گونه برداشت می‌شود: ایشان اصلاً این اعتقاد را نداشته است. درباره افراد دیگر هم این انتساب به صورت قیل و مانند آن انجام گرفته و در آثار مکتوب هیچ‌کدام از بزرگان و محققان بنام نیامده است.

دلایل قائلین به این مسئله چیست؟

حجة‌الاسلام احمدی: برخی گفته‌اند: یک‌سری روایات منکر که مبنای عقلی ندارد در روضه آمده است و یا این‌که می‌گویند؛ باب‌بندی و سبک آن با دیگر بخش‌های کافی تفاوت دارد که بنده در مقاله جداگانه‌ای ثابت کرده‌ام نحوه آوردن اسناد در روضه تقریباً متناسب و مشابه با کتاب‌های قبلی در کافی است. هم‌چنین دلایل و قرائن محکمی وجود دارد که نشان می‌دهد، روضه جزو کافی است.

چه دلایلی؟

حجة‌الاسلام احمدی: مهم‌ترین دلیل، تصریح شیخ طوسی، مرحوم نجاشی و ابن‌شهرآشوب است. هم‌چنین طبق قرائن، مطالبی که در پایان کتاب روضه آمده، به احتمال قوی از خود مرحوم کلینی است و نیز بر اساس برخی قرائن سندی، سندهای این کتاب تشابه زیادی به اقسام سابق آن دارد.

راجع به نسخه‌های خطی موجود و کهن‌ترین نسخه کافی توضیح دهید.

حجة‌الاسلام درایتی: تاکنون یک هزار و ۶۰۷ نسخه خطی از کافی شناسایی شده است که عمده این نسخه‌ها، یعنی بیش از هزار نسخه مربوط به قرون دهم و یازدهم، یعنی عصر صفوی است و این نشان‌دهنده این است که در آن زمان، علمایی بوده‌اند که به تکثیر نسخه‌های کافی اهتمام داشتند و علامه مجلسی از مهم‌ترین ایشان است. کهن‌ترین نسخه هم مربوط به اواسط قرن هفتم هجری قمری، یعنی سال ۶۵۲ می‌باشد.

چرا از زمان مرحوم کلینی تا سال ۶۵۲، هیچ نسخه‌ای موجود نیست؟

حجة‌الاسلام درایتی: به طور طبیعی نسخه‌های قدیمی‌تر، بیشتر در معرض تلف‌شدن هستند و این مسئله اختصاص به شیعه ندارد و بعضاً کهن‌ترین نسخه‌های برخی آثار قرن‌های ۲ و ۳ اهل‌سنت، مربوط به قرن ۸ و بعد از آن است.

علت اهتمام علما برای استنساخ کافی چه بوده است؟

آقای حسینی: یکی از ویژگی‌های کافی، برخورداری کامل از حوزه حدیثی قم است. ما سه حوزه حدیثی در گذر تاریخ حدیث شیعه داشته‌ایم که به ترتیب شامل کوفه، بغداد و قم می‌شود. میراث حدیثی شیعه که به قم آمد، تقریباً تمام میراث حدیثی دو حوزه پیش را تا اواسط قرن سوم در خودش جای داد و در قم، به لحاظ وجود مشایخ سخت‌گیر، مانند «احمد بن‌محمد بن‌عیسی»، این میراث به شکل جدی پالایش شد و مرحوم کلینی این میراث پالایش‌شده را گزینش کرد؛ لذا این مجموعه، حاصل تمام تلاش‌های حدیثی شیعه در دو حوزه قبلی بوده و بعد، این مجموعه توسط خود مرحوم کلینی و شاگردان ایشان به بغداد رفت و در آن‌جا به شدت مورد استقبال قرار گرفت، که این مسئله موجب شد مجموعه کافی متمایز شود و علما برای استنساخ آن تلاش کنند؛ ضمن این‌که دسته‌بندی و تبویب بی‌نظیر این کتاب را نیز نباید از یاد برد.

هیچ قسمتی از کافی نیست، مگر این‌که با ۷ تا ۱۲ نسخه به طور کامل مقابله شده است؛ علاوه بر این، در موارد خاص به بخشی از نسخه‌ها نیز مراجعه داشتیم که تعداد آن بعضاً به ۱۸ نسخه می‌رسد.

بسیار خوب! وارد موضوع تصحیح «الکافی» شویم. بفرمایید که این کار از چه سالی و با چه هدفی شروع شد؟

حجة‌الاسلام درایتی: اولین چاپ کافی از سنگی به سبک جدید، توسط مرحوم غفاری انجام گرفت و حقیقت این است که ایشان با این کار خود در آن زمان خدمت بزرگی به حدیث شیعه کردند و من معتقدم کار ایشان جلوتر از عصر خودش بود، چون علاوه بر تغییر نوع چاپ، کار محتوایی انجام داده بود و حتی در ویرایش، گام‌های مثبتی برداشت، اما با ورود ابزار جدید بین حدیث‌پژوهان و محققان، توقعات آن‌ها از کافی بالا رفت و از سوی دیگر، حرفه تحقیق و تصحیح کتاب، گسترش پیدا کرد؛ لذا بسیاری به این نتیجه رسیدند که کافی به عنوان یکی از معتبرترین منابع حدیثی شیعه، نیازمند تحقیق جدید است. هم‌چنین در ۵۵ سال اخیر، هیچ کار جدی درباره کافی انجام نگرفته بود و فقط برخی با هدف تجاری، شکل کار و نوع چاپ آن را تغییر داده بودند.

مهم‌ترین کاستی‌های تحقیق قبلی چه بود؟

حجة‌الاسلام درایتی: به موضوع اسناد

حجة‌الاسلام حمیداوی: اصل مهم، امانت‌داری بوده است و ما هیچ مطلبی را از خودمان نیاورده و در حواشی به نسخه‌ها اشاره شده است. اصل دیگر، تلفیق نسخه‌ها بوده است، به طوری که بعد از مقابله‌ها، بررسی کرده‌ایم که کدام‌یک با سیاق حدیث و قواعد عربی و ادبی سازگارتر است و با سایر مصادر حدیثی موافق‌تر است و الزام به نسخه خاصی نداشته‌ایم.

این سازگاری را از کجا تشخیص داده‌اید؟

حجة‌الاسلام درایتی: سه ملاک را در عرض هم مدنظر قرار داده‌ایم؛ اولین معیار، که مهم‌ترین نیز می‌باشد، جایگاه نسخه بدل است؛ به این معنا که ببینیم این نسخه بدل از نظر قواعد عربی و فقه‌الحدیثی، راجح است یا مرجوح. ملاک دوم این بوده است که تعداد نسخه‌های مؤید این نسخه بدل را مد نظر قرار داده‌ایم. ملاک سوم این بوده است که دیدیم این نسخه، بدل از چه نسخه‌ای گزارش شده است. درست است که همه نسخه‌های ما مهم است، ولی خود آن‌ها هم درجه‌بندی دارند. یکی دیگر از اصول کار در امر تصحیح این بود که نسخه بدل‌های مرجوح را در صورت احراز احتمال صحت، در پانوشت‌ها آورده‌ایم.

تحقیق و تصحیح اسناد با چه هدفی انجام گرفته است؟

آقای حسینی: هدف کلی ما در تحقیق و تصحیح اسناد، هدف فراگیری است که در کل کافی بوده است و آن، تدوین متنی است که وقتی خواننده آن را می‌بیند با ضریب اطمینان بالایی احساس کند، این متن مرحوم کلینی یا نزدیک به متن ایشان است، که این هدف هم در اسناد بوده هم در متن؛ اما در بخش اسناد به لحاظ اهمیت و نیز آسیب‌پذیری آن، سعی شده اهتمام بیشتری صورت بگیرد.

درباره اهمیت اسناد و ضرورت بررسی آن توضیح دهید.

آقای حسینی: در نگاه عموم شیعیان بخصوص محققان بعد از مرحوم علامه حلی، سند، گذرگاه رسیدن به متن است؛ یعنی تا احراز اعتبار سند صورت نگیرد، متن در هر درجه استحکام هم که باشد از نگاه این گروه دارای اعتبار نخواهد بود.

زمینه‌های آسیب‌پذیری اسناد به طور عام و در کافی به طور خاص چیست و اقدامات شما در این زمینه چه بوده است؟

آقای حسینی: یکی به عامل نشر و انتشار احادیث در زمان گذشته، که استنساخ بوده است، برمی‌گردد، چون طبیعتاً بدخطی‌ها، خستگی‌ها، تشابه برخی از عناوین، اشتهار به برخی عناوین و عوامل دیگر، موجب تبدیل برخی عناوین به عناوین دیگر و یا سقط و افتادگی در اسناد می‌شده است که از این دو مقوله به طور کلی، تعبیر به تحریف می‌شود. ناحیه دیگر، ساختار خاص کتاب کافی است که مرحوم کلینی یک دستور کار برای چینش اسناد خود دارند و به رغم این‌که اسناد کافی، کامل است، اما در گام‌های نخست، کسانی که با کافی تعامل می‌کنند ممکن است چینش اسناد کافی را خلاف این نکته بیابند، زیرا در بسیاری موارد، سند با کسانی شروع شده است که مرحوم کلینی دو قرن با آن‌ها فاصله دارد و این هم نکته‌ای است که باید تبیین می‌شد. نکته سوم، تعاملی بود که کافی با کتاب‌های قبل از خودش یا کتاب‌های بعد از خودش داشت؛ به این معنا که یک حدیث را ممکن است مرحوم کلینی از «محاسن» گرفته باشند یا مرحوم شیخ طوسی در «تهذیب» از کافی گرفته باشند؛ وقتی این احادیث را کنار هم می‌گذاریم، در اسنادشان ضمن مشابهت، یک‌سری تغایرهایی می‌بینیم که خواننده را با وجود گستره‌ای که در مشابه‌یابی داشتیم، دچار ابهام می‌کند که آیا ترتیب در سند کافی درست است یا «محاسن»؛ لذا تبیین این نکته هم در دستور کار ما قرار گرفت و سعی می‌کردیم در نقاط محل ابهام، به تمام نسخه‌ها مراجعه کنیم. این نکته‌را هم اضافه می‌کنم که علاوه بر نسخی که در دارالحدیث شناسایی و مقابله شده بود، از مجموعه نسخی که حضرت آیة‌اللّه شبیری بهره گرفته بودند و بر اساس آن، یک دوره کافی خودشان را تصحیح کرده و تعلیقات فراوانی زده بودند، بهره بردیم.

تصحیح الکافی، کمک شایانی به کسی می‌کند که بخواهد از این به بعد منابع در دست مرحوم کلینی یا کتاب‌هایی را که از مرحوم کلینی اخذ کردند تحقیق کند، چون تمام اطلاعات تاثیرگذار در ناحیه متن و سند را دارد. هم‌چنین مجموعه اطلاعاتی که در تعلیقات سندی آمده، یک دایرة‌المعارفی است که می‌تواند مخاطبان سندپژوه و حدیث‌پژوه را در دو امر کمک کند: ۱. در اصل قواعد سندشناسی کافی؛ یعنی سعی شده سبک‌شناسی اسناد کافی در تعلیقات، به خوبی نمود پیدا کند و نکته دوم، قواعد و قوانین شناخت تحریف است. در واقع اگر کسی با هدف استخراج قواعد و تحریف و تصحیف، به این مجموعه رجوع کند، می‌تواند مجموعه‌ای از قواعد تحریف و تصحیف را برای تعامل با دیگر اسناد کتب حدیثی شناسایی نماید.

آیا برای انجام این امور به معیار خاصی توجه داشتید؟

حجة‌الاسلام درایتی: ما کار را به طور سلیقه‌ای به انجام نرساندیم، بلکه کار در هر مرحله‌ای دارای آیین‌نامه دقیق شد و در تمام بخش‌ها بر اساس آیین‌نامه انجام گرفت.

درباره تصحیح متن توضیح بفرمایید.

حجة‌الاسلام حمیداوی: معمولاً در تصحیح‌ها به یک نسخه مرجع و اصلی مراجعه می‌شود، اما در جریان تصحیح کافی، چنین نسخه‌ای یا نسخه منتخب وجود نداشت. از همین رو، تعدادی از نسخه‌ها را برای مقابله انتخاب کردیم و در این بین، آن‌چه بیشتر از همه با قواعد عربی و اصول نگارش حدیث سازگارتر بود، انتخاب می‌شد و این انتخاب، بعد از تایید آن توسط تعداد دیگری از نسخه‌ها انجام می‌گرفت.

به چند نسخه مراجعه داشتید؟

حجة‌الاسلام حمیداوی: هیچ قسمتی از کافی نیست، مگر این‌که با ۷ تا ۱۲ نسخه به طور کامل مقابله شده است؛ علاوه بر این، در موارد خاص به بخشی از نسخه‌ها نیز مراجعه داشتیم که تعداد آن بعضاً به ۱۸ نسخه می‌رسد.

در چه مواردی این کار انجام می‌شد؟

حجة‌الاسلام حمیداوی: برای مثال، در مقابله با نسخه‌ها به برخی تفاوت‌ها برخوردیم که ترجیحی برای هیچ‌کدام از آن‌ها نمی‌یافتیم. در این حالت به دیگر نسخه‌هایی که مقابله نشده بود مراجعه می‌کردیم؛ از همین رو، جدولی در کتاب آمده است که بیان‌گر نسخه‌های مقابله شده و مراجعه شده می‌باشد.

آقای حسینی: حتی در بخش اسناد تا ۲۷ نسخه هم داریم که مراجعه شده است.

اصول و معیارهای شما در تصحیح متن چه بود؟

حجة‌الاسلام درایتی: به موضوع اسناد که ما در بخش تصحیح اسناد کاری نمی‌توانستیم انجام دهیم؛ البته همکاران گروه تخریج و مشابه‌یابی، در مواردی که روایت موردنظر با سند کامل آمده باشد، آدرس یا موارد آن را با روش و سبک خاص خود در پانوشت آورده‌اند.

با توجه به پراکندگی مفاهیمی که در کتب رجالی ما هست، مثلاً شما در معرفی یک راوی چگونه وارد شده‌اید؟

آقای حسینی: ما دو وادی در بحث‌های رجالی داریم؛ یکی شناخت هویت و یکی شناخت شخصیت، که ما هیچ گامی در بخش شناخت هویت در کار تصحیح برنداشتیم، مگر این‌که توضیح اختلالات سند، مبتنی بر شناسایی یک راوی بوده باشد.

یعنی لازم نبوده است؟

آقای حسینی: اصلاً، چون وادی اجتهاد است، این بحث‌ها در کارهای تحقیقی و تصحیحی جایگاهی ندارد؛البته این جای خالی را به واسطه تهیه فهرست فنی از راویان، که هم‌اکنون در دستور کار قرار گرفته است، جبران می‌کنیم.

درباره این فهرست توضیح دهید.

آقای حسینی: بر اساس این فهرست، هر عنوان مشترکی تطبیق بر مصداق خودش می‌شود و حتی اگر تطبیق کلی صورت نگیرد، دایره ابهام آن مشخص می‌شود؛ یعنی فرض بفرمایید اگر احمد بن‌محمد، دو هزار بار تکرار شده، تبیین کرده‌ایم که مثلا در یک هزار و ۸۰۰ مورد، مراد احمد بن‌محمد بن‌عیسی است و در بقیه موارد افراد دیگر است.

از چه منابعی برای تصحیح و تغییر عناوین استفاده کردید؟

آقای حسینی: از دو منبع اصلی در تغییر عناوین راویان به عنوان گزینش‌متن راجح استفاده کرده‌ایم؛ اول، داده‌های اطلاعاتی کتاب‌های رجالی بود و سعی کردیم در صورت نیاز مراجعه کنیم؛ دوم، رجوع به اسناد مشابهی که یک مجموعه اطلاعات قابل استناد در خودشان دارند؛ طبقه راوی، کتاب‌های راوی، مشایخ راوی و اسناد راوی مدنظر بوده، حتی مطالب کتاب‌های ضبط و سیر اطلاعاتی را که در حاشیه کتاب‌های ضبط آمده و در تصمیم‌گیری‌ها و اطمینان‌بخشیدن به مخاطب دخیل بوده، آورده‌ایم. این نکته را هم اضافه کنیم که در بسیاری از اوقات در به دست دادن تحلیل در متن، از سند و نمایاندن نقاط ابهام، از تعلیقات سرور ارجمندم جناب حجة‌الاسلام والمسلمین سیدمحمد جواد شبیری و هم‌چنین از مشاوره حضوری ایشان بهره‌های فراوان برده‌ایم.

معیار و شیوه شما در بخش مصدریابی چه بوده است؟

حجة‌الاسلام طباطبایی: کار مشابه‌یابی یا تخریج احادیث کافی مبتنی بر مصادر و منابع روایات کافی است، که در کتاب‌های حدیثی ما تا قرن پنجم هجری وارد شده است. مراد ما از مصادر و منابع روایات کافی، یا منابعی است که سند آن در کافی منتهی به صاحبان آن کتب می‌شود، یا این‌که متاخر از کلینی است و سند آن منتهی به کلینی می‌شود و مورد سوم این‌که سند، منتهی نمی‌شود، اما متن، با متن روایت کلینی مشابهت داشته است.

علت این‌که محدوده کارتان را تا قرن پنجم انتخاب کردید چیست؟

حجة‌الاسلام طباطبایی: مهم‌ترین علت، کثرت مصادر حدیثی در این دوره است.

فواید تصحیح در حوزه سند را تشریح بفرمایید.

حجة‌الاسلام طباطبایی: اولین فایده مربوط به برخی روایات کافی است که ظاهراً به صورت مرسل نقل شده و ما این‌ها را از طریق مشابه‌یابی، مسند کردیم و در پاورقی آوردیم؛ به طور مثال، سند روایت به شماره یک هزار و ۹۴۲ در تصحیح کافی به این صورت است که: «عنه عن ابن فضال عن ابن بکیر عن بعض اصحابنا عن ابی‌عبداللّه علیه‌السلام»؛ خب به تعبیر رجالیون، این سند به ارسال مبتلا شده است. وقتی ما این را مشابه‌یابی کردیم، دیدیم مرحوم‌کلینی متن همین روایت را در حدیث شماره دوهزار و ۴۲۷ به یک سند دیگری، که مشکل ارسال ندارد، نقل کرده است. فایده دیگر این‌که یک‌سری از اسناد در کتاب کافی از حیث علم رجال، دارای روات ضعیف است؛ برای مثال مرحوم کلینی در کتاب «الحجه» حدیث ۳۴، سندی را نقل می‌کند که: «عدة من اصحابنا عن نهله بن زیاد عن عبیداله بن دهقان»؛ خب ما توصیف رجالی درباره عبیداللّه بن دهقان نداریم، اما خود مرحوم کلینی این متن را در حدیث شماره ۳ هزار و ۴۷۴ با یک سند دیگر که صحیح هم هست نقل می‌کند.

مشابه‌یابی در حوزه متن دارای چه فوایدی است؟

حجة‌الاسلام طباطبایی: یکی از فایده‌ها، شناخت تحریفات است. برای مثال، روایتی در کتاب فضل‌القرآن داریم که می‌گوید: قرآن نازل شده بر پیامبر، مشتمل بر ۱۷ هزار آیه بوده است (سبعه عشر الف آیه). برخی این روایت را مستمسک قرار داده‌اند و به شیعه اشکال وارد می‌کنند که شیعه قائل به تحریف قرآن است. ما وقتی این را مشابه‌یابی کردیم،در مرحله مقابله با نسخ دیدیم که اولاً در ۲ نسخه از نسخه‌هایی که در اختیار ما بود، خلاف این متن گزارش شده و تعبیر «عشر» ندارد و آمده «سبعه‌آلاف» هم‌چنین ما در مشابه‌یابی دیدیم که مرحوم فیض، وقتی این حدیث را از کافی گزارش می‌کند، به همین شکل می‌آورد که در آن دو نسخه است و لذا متن آن در نسخه جدید تغییر داده شد.

... ادامه در صفحه ۱۱

نگاهی به کتابخانه دیجیتال مجمع جهانی شیعه‌شناسی

کتابخانه دیجیتال مجمع جهانی شیعه‌شناسی به زبان‌های فارسی، انگلیسی، اردو و عربی و در زمینه‌های متنوع به کاربران اینترنتی خدمات ارائه می‌کند. به گزارش ایکنا، در این کتابخانه، حدود ۲۰۰ عنوان کتاب الکترونیک انگلیسی در حوزه‌های اجتماعی، جامعه‌شناسی، روانشناسی، علوم قرآنی، اهل‌بیت علیهم‌السلام، احکام، فرق و مذاهب، فقه، اصول و حدیث، عرفان، کودک و نوجوان، تاریخی، در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفته است، هم‌چنین در همین حوزه‌ها و حوزه انقلاب اسلامی نیز بالغ بر ۱۵۰ عنوان کتاب فارسی در کتابخانه دیجیتال مجمع جهانی شیعه شناسی به چشم می‌خورد، در بخش زبان عربی نیز بیش از ۹۵۰ عنوان کتاب در موضوعات مذکور قرار گرفته است. از جمله امکانات این کتابخانه دیجیتال می‌توان به امکان مشاهده فهرست هر یک از کتب و نیز امکان مشاهده و مطالعه مطالب هر فصل کتاب به طور جداگانه اشاره کرد. هم‌چنین امکان جستجو در عناوین کتب این کتابخانه، در صفحه اصلی پایگاه اطلاع‌رسانی مجمع جهانی شیعه‌شناسی فراهم است. علاقه‌مندان برای دسترسی به پایگاه اطلاع‌رسانی مجمع جهانی شیعه‌شناسی و استفاده از کتابخانه دیجیتال این پایگاه می‌توانند به نشانی اینترنتی www.shiastudies.com مراجعه کنند.

روحانیون به کمک محیط زیست می‌آیند

معاون تحقیق و توسعه ستاد محیط زیست و توسعه پایدار شهرداری تهران گفت: از توان روحانیون و ائمه جماعات مساجد مناطق ۲۲ گانه شهرداری تهران، بهره می‌بریم. امیرحسین جعفری ورامینی، در گفت‌وگو با مرکز خبر حوزه، مباحث فرهنگی را در هر زمینه‌ای مؤثر دانست و گفت: باید در اموری که به حفظ محیط زیست منجر می‌شود، بستر مناسب فرهنگی ایجاد شود. وی با اعلام این‌که روحانیت در جامعه دینی ایران، بهترین گزینه برای فرهنگ‌سازی است، گفت: مردم ایران به مسایل دینی حساسیت دارند و اگر این مسایل از زبان مبلغان مذهبی، یعنی روحانیون گفته شود، تأثیرات بیشتری دارد. این مقام مسئول از مذاکره شهرداری تهران با ائمه جماعات مساجد در مناطق ۲۲ گانه شهرداری تهران خبر داد و گفت: از روحانیون دعوت کرده‌ایم تا در فرهنگ‌سازی برای محیط زیست، به یاری شهرداری تهران بیایند که روحانیون نیز از این پیشنهاد استقبال کرده‌اند. قائم مقام ستاد محیط زیست شهرداری تهران، با اشاره به برگزاری جلسات توجیهی برای روحانیون مساجد گفت: در این جلسات، مسایل و مشکلات محیط زیست را آموزش داده و راهکارهای حفظ محیط زیست را نیز ارائه می‌دهیم، تا روحانیون بتوانند در منابر و سخنرانی‌ها، موضوع محیط زیست را مطرح کنند. وی با اشاره به اثر تألیفی حضرت آیة‌اللّه جوادی‌آملی در بحث محیط زیست گفت: این کتاب شامل آیات قرآن و روایات، احادیث در مورد محیط زیست است که به هر یک از روحانیون، یک جلد آن را هدیه می‌کنیم تا در مباحث و منابر، مورد استفاده قرار دهند. جعفری ورامینی گفت: با هماهنگی روحانیون در مساجد، کارگاه آموزش برگزار می‌شود که ابتدا روحانی به نکاتی مذهبی در مورد محیط زیست اشاره می‌کند و سپس کارشناس شهرداری، توضیحات علمی را در این زمینه ارائه می‌دهد. وی از اجرای این طرح در ۱۲ منطقه شهرداری خبر داد و گفت: هماهنگی‌های لازم با روحانیون مساجد تهران به عمل آمده و تا پایان سال جاری، روحانیون در کنار کارشناسان به تبلیغ حفظ محیط زیست و جلوگیری از تخریب آن، خواهند پرداخت.

روش‌شناسی علوم اجتماعی از منظر حکمت اسلامی

نشست علمی و تخصصی «روش‌شناسی علوم اجتماعی از منظر حکمت اسلامی»، به همت پژوهشگاه جامعةالمصطفی العالمیه، پنج‌شنبه ۱۷دی، در سالن اجتماعات جامعةالعلوم برگزار شد. به گزارش مرکز خبر حوزه، حجة‌الاسلام والمسلمین پارسانیا، عضو هیئت علمی دانشگاه باقر العلوم در این نشست اظهار داشت: مباحث روش‌شناسی، به ویژه روش شناسی در علوم اجتماعی، غالباً ناظر به روش‌های کاربردی است و در حاشیه نظریات و تئوری‌ها شکل گرفته است و عموماً روش واحدی پیگیری نمی شود. وی به دو شیوه روش شناسی کاربردی و نظری اشاره کرد و گفت: روش شناسی نظری یا بنیادی، در مقابل روش شناسی کاربردی است و ناظر بر دو تفاوت عمده در روش تولید نظریه و روش به کاربردن نظریه است. خاطرنشان می‌شود: حجة‌الاسلام والمسلمین پارسانیا در ادامه این نشست: به پرسش‌های حضار پیرامون روش‌شناسی علوم اجتماعی از منظر حکمت اسلامی پاسخ گفت.

آغاز ثبت‌نام دومین المپیاد تخصصی علمی طلاب در خراسان

ثبت‌نام دومین المپیاد تخصصی علمی طلاب حوزه علمیه خراسان، در مدرسه علمیه امام محمد باقر علیه‌السلام مشهد آغاز شد. آقای نیازی، مسئول بسیج مدرسه علمیه امام محمد باقر علیه‌السلام مشهد، به خبرنگار مرکز خبر حوزه گفت: این المپیاد با رویکرد و محوریت علم نحو برگزار خواهد شد. وی با اشاره به این‌که این المپیاد، به همت بسیج مدرسه امام محمد باقر علیه‌السلام مشهد برگزار می‌شود، خاطر نشان کرد: هدف از برگزاری این مسابقات، ارتقای سطح علمی طلاب و ایجاد شور و نشاط علمی در بین آنان است. مسئول بسیج مدرسه علمیه امام محمد باقر علیه‌السلام مشهد، با اشاره به برگزاری سلسله نشست‌های جریان شناسی در این مدرسه اشاره کرد و افزود: متقاضیان می‌توانند تا پایان دی به دفتر بسیج این مدرسه مراجعه و ثبت‌نام نمایند. وی زمان برگزاری مسابقه را سوم بهمن ماه اعلام کرد و اظهار داشت: یازدهم بهمن نیز به نفرات برتر این مسابقه، جوایزی اهدا خواهد شد.

دوره آموزشی شیعه‌شناسی ویژه بانوان در مدرسه حضرت زینب (س) ایرانشهر

فعالیت‌های پژوهشی طلاب خواهر مدرسه علمیه حضرت زینب کبری سلام‌الله‌علیها در ایرانشهر تدوین می‌گردد و پایان‌نامه‌های آنان، با توجه به نیازهای منطقه نوشته می‌شود. مدیر این مدرسه به خبرنگار مرکز خبر حوزه گفت: اکثر مردم این شهر، سنی‌مذهب هستند و بر این اساس، دوره‌های آموزشی مفاهیم و تفسیر قرآن را به همراه مباحث شیعه‌شناسی، برای بانوان این مدرسه برگزار می‌کنیم، زیرا اجرای این برنامه‌ها را مهم‌تر از پرداختن به سایر مسایل جنبی می‌دانیم. خانم شورابی افزود: کلاس‌های اخلاقی، هر هفته توسط اساتید اخلاق در این مدرسه برگزار می‌شود. وی خاطرنشان کرد: در حال حاضر، ۱۲۵ طلبه در هفت پایه تحصیلی در این مدرسه اشتغال به تحصیل دارند که از این تعداد، ۷۸ نفر از طلاب در خوابگاه‌های مدرسه استقرار دارند. مدیر مدرسه علمیه حضرت زینب سلام‌الله‌علیها، با تأکید بر لزوم توجه به اسکان طلاب، گفت: در این خصوص، کار ساخت ۱۴ واحد مسکونی خوابگاهی در دست اقدام است که در صورت تکمیل شدن، به این مکان منتقل خواهیم شد.